
KISS FARKAS GÁBOR

Neolatin irodalom, szerecsenek és a Tátra-hegymászás története

A tanulmány egy különös eseményt tárgyal, amelyről Leonhartus Nicasius poprádi költő verse emlékezik meg. A boroszlói Jakob Monau humanista orvost Tátrába érkezése alkalmából 1591-ben több helyi humanista verssel köszöntötte, köztük Nicasius is, aki leírta, hogy egy fogságba ejtett fekete (Aethiops) orvos (medicus) és gyógygyógyász nemrég megmászta a Tátra hegyeit. A költemény elemzése tudományos érdeklődésében párhuzamot mutat David Frölich közel korabeli tátrai hegymászó leírásával, a művek egyik közös témája a légkör régióinak beosztása és a középső légkör (media regio aëris) felső határa.

Kulcsszavak: humanizmus, neolatin költészet, hegymászás, afrikaiak Európában

Azt követően, hogy Petrarca meghódította a Mont Ventoux-t, a humanisták egyre növekvő csodálattal fordultak a hegyek felé. A 16. században egyenesen egy új természetszemlélet körvonalai kezdtek kibontakozni a neolatin hegységleírásokban, amelyek azt a csodálattal vegyes borzongást írták le, ahogy az Isten által alkotott természet óriásai felé fordul a hozzájuk képest eltörpülő ember tekintete. Pietro Bembo *Aetna* című költeménye (1492–1496)¹ és a svájci Conrad Gessner *Epistola de admiratione montium* (1541)² hatására – hogy csak két példát említsek – a hegyek addigi természetfeletti és babonás szemlélete átadja a helyét a természet csodálatának. A magyarországi latin irodalomban is megtaláljuk a nyomait ennek a szemléletváltozásnak: míg Oláh Miklós *Hungáriájában* egy hegy még csak akkor kelti fel a szerző figyelmét, ha az emberi civilizáció valamilyen teljesítménye (szőlőművelés, királyi palota, kolos-

¹ WILLIAMS (2017).

² BARTON (2017: 68–71).

tor) kapcsolódik hozzá, Frölich Dávid mintegy száz évvel később írt *Medulla geographiae*-jában (1639) viszont már a tudományos érdeklődés és a csodálat tárgya lesz a Tátra. Frölich a mászás során a felhők fajtáit és magasságát vizsgálja, kétszer is fegyvert süt el, hogy az eltérő visszhangot hallhassa, és hangot ad borzongásának is a völgyek közt megülő fellegek láttán („és úgy tűnt, ha leesnék a hegyről, nem a földre, hanem egyenesen az égbe esnék”).³

Frölich leírásából kiderül, hogy 1615-ben két diáktársával együtt mászta meg a Tátra egyik csúcsát. Két évtizeddel korábban azonban már egy másik hegymászóról is tudomást szerzünk egy humanista versgyűjteményből, méghozzá egy afrikai szerecsenről, vagy a kor szóhasználatával *Aethiops*ről. 1591-ben jelent meg a *Carmina gratulatoria de felici in Scepusium adventu* [...] *Jacobi Monavii* című antológia Görlitzben,⁴ amely az Európa-szerte ismert boroszlói humanista tudós, Jakob Monau (1546–1603) szepességi látogatását ünnepelte. A kötetben 26 szepességi humanista írt latin verseket a vendég tiszteletére, köztük Máriássy Zsigmond, Caspar Pilcius, Tolnai Fabricius Tamás, és Ambrosius Lam Sebestyén szerkesztette egybe az üdvözlő kötetet.⁵ Jakob Monau a boroszlói kriptokálvinista humanista kör tagja volt, Dudith barátja, és Crato von Krafftheim halála után annak egyik központi alakja.⁶

Az üdvözlésére írt költemények között találjuk az egyébként teljesen ismeretlen poprádi Leonartus Nicasiusnak, a szepesi 13 város jegyzőjének⁷ disztichonos költeményét, amely így kezdődik:

³ FRÖLICH (1639: 340): *mihi videbar, si de monte caderem, non in terram, sed recta in coelum me prolapsurum*. A leírást Frölich újra kiadta *Cynosura viatorum*-ában, majd a modern földrajz alapítója, Bernhardus Varenius is átvette: VARENIUS (1650: 386), tőle pedig számtalan más 17–18. századi forrás is közölte. Frölichre a hegyek felfedezésének kontextusában utal már TURÓCZI-TROSTLER (1915: 187). Ld. még KORENJAK (2017: 200).

⁴ RMK III. 813, VD16 ZV 30108 (online elérhetősége a berlini Staatsbibliothekban: <http://resolver.staatsbibliothek-berlin.de/SBB00016BDD00000000>). A kötet értelmezésére ld. TARNAI (1992: 93–94).

⁵ SZABÓ (2004: 79), SZABÓ (2013: 121), SEBŐK (2021: 120).

⁶ ILIĆ (2016: 61). Jakob Monau sajnos nem szerepel a nagy irodalomtörténeti munkákban, a legteljesebb életrajz (csak első életszakaszáról) még mindig: GILLET (1861: II, 72–79). Ld. még GERBER (2014: 532).

⁷ *Leonartus Nicasius Poprad[iensis] XIII oppidorum notarius. Carmina* [...], D3r. Verset írt (Leonhartus Nicasii néven) Anna Wolkensteinnek, a lublói vár provizora, Johann

Hactenus autumnni tam clemens tempore caelum
 Miratus tacito pectore saepe fui.
 Saepe, quid est, dixi, Borealibus Aeolus auris
 Temperat a patrio cur ita monte diu?
 Cur ita ridentem cum verno tempore vultum 5
 Aethiopem medicum viderit an quod, habet?
 Quin tetrico vultu est hominem aversatus inertem
 Nec minus ac Brumae tempore tristis erat.
 Cum mihi sollicito tandem praesaga, Monavi
 Panditur adventus fama, Iacobe, tui, 10
 Hinc capit exultans nova gaudia Carpathus ingens
 Nubibus obducit nec cava saxa nigris,
 E quibus effundat molem nivis, occulit altum
 Aëris in media dum regione caput.
 Ne queat, ut medici perhibent, non tempore iusto 15
 Aër frigidior, forte nocere tibi,
 Quid? quod et ipse rotans rapido Poprad impete saxa
 Nunc quoq[ue] sedato molliter amne fluit.⁸

Kraus feleségének halálára összeállított kötetbe is, amelyben a fiatalon elhunyt Anna festészeti és irodalmi képességeit magasztalta: vö. *Memoriae* (1595: B4r-C1r), RMK III. 854. Ezekon a verseken kívül fennmaradt másolatában az Osztrák Nemzeti Könyvtár cod. 7444 kódexében a *Res bellicae a celebre heroe Hungaro Lossoncio sub Ferdinando I. ad fluviū Themes gestae* című történeti írás, amelynek végén (5r) a *Leonartus Nicasius e Popradio civis Waraliensis ex ea quam habebat historia de verbo ad verbum descripsit fideliter* 20. Mai Ao. 95. megjegyzés olvasható. Ld. UNTERKIRCHER–HORNINGER–LACKNER (1976: 63; 446. kép). Talán rokonai lehettek Albertus és Georgius Nicasius: SZABÓ András Péter szíves felvilágosítása szerint Albert Nicasius volt 1578–1582 között a szepességi városok grófja, ld. DEMKÓ (1883: 455); Georgius Nicasius pedig Durádon és Felkán volt lelkész 1600-ban bekövetkezett haláláig, ld. CSEPREGI (2015: I/2, 170).

⁸ „Eddig gyakran csendes szívvel csodáltam, hogy ősz idején milyen kegyes az égbolt hozzánk. Gyakran kérdeztem, miért van, hogy Aiólosz ily sokáig kíméli az északi szelektől a honi hegyeket? Miért olyan mosolygós az arca a tavaszi időjárással – talán mert egy szerecsen orvost látott? Dehogy, inkább komor arccal elfordult e hozzá nem értő embertől, és szomorú volt, mint tél idején. Mikor azonban izgatottan várunk, és elér hozzám az érkezésedet előre hirdető hírneved, Jacobus Monavius, emiatt a hatalmas Kárpátok új örömen örvendezik, és már nem fedi el sötét fellegekkel üreges szikláit. Ezekből önti ki a hó tömegét, míg elfedi a magas csúcsát a levegő középső régiójában. Ne áráthasson neked véletlenül, ahogyan az orvosok tanúsítják, nem

A vers szűkszavúan fogalmaz a meglepő fordulatról, hogy miért és hogyan ijedt meg egy fekete orvostól Aiólosz, a szelek istene. A magyarázatot a szerző egy margináliában közli:

Aethiops Turcicae religioni addictus, venerat in partes Ungariae Turcis tributarias, ubi cum securus herbas quaerere vellet, a militibus Magnifici Dn. Simonis Forgacz captus est, et ipsius permissu montem Carpathum prope Keismark mense VIIbri conscendit asperrimo frigore, quod postea benignissima aeris temperies excepit.⁹

A tátrai időjárásra ráijesztő *szerecsen orvos* (*Aethiops medicus*) tehát egy afrikai származású fogoly volt, aki gyógyfüveket gyűjtött, és talán tátrai túrájának is ez volt a célja. A margón említett Forgách Simon királyi főpohárnok korábban végvári főkapitány volt, és bár 1591-ben már nem töltött be ilyen funkciót, még ebben az évben is hadicselt szőtt Fülek visszavételére,¹⁰ így a történet valóságtartalmában nincs okunk kételkedni. Forgáchról tudjuk, hogy kapcsolatban állt Bocatius Jánossal, aki Forgách Simon halálára 1598-ban kötetet is adott ki, így közvetve nexus mutatható ki az Ambrosius Lam Sebestyén körüli protestáns lelkipásztorok és humanista műveltségű világiak, valamint Forgách között.¹¹

A vers és a marginália is *Aethiops*nak nevezi a foglyot, ami a régi szótárak szerint magyar fordításban „szerecsen”. Már a Besztercei szójegyzék így értelmezi (*Ethyopes: serechen*), majd Szenci Molnárnál „fia Vulcanusnac, melyről az Szeretsenec neveztetnec”,¹² Pápai Páriznál pedig csak egyszerűen *szeretsen*, és én is így fordítottam a jelzöt. A szakirodalomban felmerült, hogy mennyiben értelmezhetjük a *szerecsen* jel-

kíváncsi időben a hidegebb levegő, és lám, maga a sebes rohanással sziklákat forgató Poprád is most csendes folyással lágyan folyik.” (*Carmina...*, d2v).

⁹ „Egy szerecsen, aki török valláson volt, Magyarországnak a törököknek adózó részére jött, és amikor nyugodtan elindult volna gyógyfüveket keresni, a nagyságos Forgách Simon úr katonái elfogták, és az ő engedélyével a Kárpátokat Késmárk mellett szeptember havában megmászta a legnagyobb fagyban, amit utána a legkellemesebb időjárás követett.”

¹⁰ SÖRÖS (1899: 714), BARTFAI SZABÓ (1910: 270–271). Pályafutásáról ld. BENKŐ (2021).

¹¹ BENKŐ (2021: 103).

¹² SZENCI MOLNÁR (1604: B3r).

zót a bőrszín leírására¹³ – és tekintettel az ünnepeltre, nem is nélkülözhető itt egy Zrínyi-exkurzus. A szerecsen (*Saracenus*) természetesen magyarul tágabb jelentéstartományt fedett le, a középkorban utalhatott a mohamedán vallásra és az arab származásra is, azonban az Αἰθίοψ/Aethiops a görögben és latinban az αἶθω (ég) és ὥψ (arc) népetimológiás összetételével egyértelműen a sötét bőrszínre utal.¹⁴

A török hódoltságban gyakran fordultak elő „szerecsenek”, és a feketeségükben rejlő költői potenciált nemcsak poprádi humanista költőnk, hanem Zrínyi is kiaknázza a *Szigeti veszedelemben*. Szulimán török seregének számos prominens hőse fekete: a legegységesebb ez Amirassen esetében, akiről azt olvassuk a seregszámlában, hogy „Ezek előtt légyen vitéz Amirassen, // maga is fekete, lova is szerecsen” (1, 79). Amirassen lovát Karabulnak (1, 79, 3), azaz törökül „fekete felhőnek” (kara bulu) hívják, ami tovább erősíti a szerecsen és fekete szó jelentéstartományának párhuzamosságát, és később Szulimán lováról is kiderül, hogy „fekete szerecsen” (2, 32). A szerecsen hadban harcol az okos Olindus, a szép Hamviván és a kegyetlen Demirhám is (1, 81–82), és Demirhám testvére, Alderán is a szerecsenek táborát gyarapítja, sőt vezeti azt („Ötödik Alderán, bátyja Demirhámnak / Volt gondviselője a szerecsen hadnak” [1, 84]), valamint a tatárok hadainak egyik részét is „fekete szerecsen” vezeti (1, 97, 3). Bár felmerülhetne a lehetőség, hogy Demirhám esetében a szerecsen jelző csak arabot vagy muzulmánt jelent, de Zrínyi többször is egyértelműen a sötét és fekete szót társítja a szerecsenségghez („Hon török, hon tatár, hon sötét szerecsen?” [15, 58]). Egy helyen Zrínyi még a homéroszi eposzok „fekete föld”-jével is játékba hozza Demirhám szerecsenségét: a fekete Demirhámmal szemben épp elbukó Deli Vid a „fekete földre” esik, ami egy Homérosz óta örököldő epikus fordulat a gyakran halált jelentő földre esés metaforájaként (az *Íliászban* és az *Odüsszeiában* is számtalanszor fordul elő γαῖα μέλαινα és κελαινὴ χθών formában is).¹⁵ A derék horvát vajda azonban maga után húzza a fekete földre a szerecsen Demirhámot: „Az fekete földre ledül szegény vajda // De még is szerecsent maga után vonya” (10,

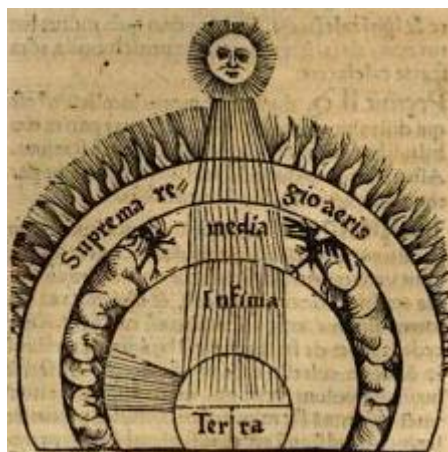
¹³ Vö. BENKŐ (1970: 157).

¹⁴ Ld. ezzel szemben BENKŐ (1970: 157).

¹⁵ DREW GRIFFITH (1996: 251–254).

44), így a fekete föld egyesül a szerezsen Demirhámval. Zrínyi eposza egyúttal azt is bizonyítja, hogy a szerezsen harcosok egyáltalán nem voltak ritkák a koraújkori Magyarországon, csak tátrai hegymászóként való felbukkanásuk keltett feltűnést.

A vers természetleírásában további érdekességekre bukkanhatunk a 14. sorban. A szerző rendkívül pontos meghatározást ad arról, hogy milyen magasan helyezkedik el a Tátra „magas csúcsa” (*altum caput*). Az itt található *aëris in media regione* („az ég középső régiójában”) kifejezés nem feltűnő, de egyértelműen az arisztotelészi *Meteorologica* ismeretéről tanúskodik. Arisztotelész három részre osztotta a szublunáris világ levegőjét (*Meteor.* 1, 3, 340b29–32), ahol a legfelső régió meleg, mivel a tüzes, holdfeletti részhez van közel, csakúgy, mint a legalsó, földközeli régió, ahol a földről visszaverődő napsugarak melegítik a levegőt. A levegő közbülső régiója viszont, ahova nem ér el a földről visszavert napsugarak melege, már hideg, és ez lehetővé teszi a felhők formálódását, mivel a nap melege felemeli a vízgőzt, és azok a hidegben felhővé sűrűsödnek.

1. ábra: A levegő régiói: a legfelső régió nyugodt, a középső régió felhőkkel és dühös ördögökkel teli, míg az alsó régiót a földről visszaverődő napsugarak melegítik.

Arisztotelész: *De coelo* 4 (fol. 65v)

Számos ellenérv is létezett természetesen a skolasztikától kezdve erre az elméletre, azonban ezeket nem érinti Nicasius verse. A Tátra csúcsa tehát szerzőnk szerint olyan magas, hogy eléri a levegő középső régióját, és így a szöveg bekapcsolódik a hegyek magasságáról szóló korabeli tudományos diskurzusba. Bartholomaeus Keckermann néhány évvel

későbbi *Systema physicuma* azt mondja,¹⁶ hogy a legmagasabb hegyek csúcsáig, kb. egy és háromnegyed német mérföldig (1 német mérföld 6–7 km a korban, tehát kb. 10–11000 méterig) tart a középső régió.¹⁷

Pusztá kuriózumnak is tekinthetnénk Nicasius szakszerű megjegyzését a Tatra magasságáról, ha nem kapcsolódna olyan kérdésekhez, amelyek baráti körében az elkövetkező években is felbukkannak. A vers második fele Nicasius barátait sorolja fel, akik mind nagy örömmel várják Monavius érkezését. A társaságot Ambrosius Lam Sebestyén vezeti (19–22), a lőcsei iskolaigazgató Johann Mylius (Mollner, 23–24), és a szomolnoki bányatiszt Gregor Tribelius társaságában, aki szállást is nyújt a vendégnek (25–26). Őket követik Caspar Pilcius markušovcei (márkusföldi) lelkipásztor (27–28), Johann Jantschi szepesiglói lelkipásztor (29), Valentinus Hortensius leibitzi lelkipásztor (29), Tolnai Fabricius Tamás, Thököly Sebestyén udvari papja (30), és *Frölichius meus*, ami Frölich Dávid apjára, Jánosra, a leibitzi iskolamesterre utal (30).¹⁸ Johann Kraus lublói (31–32) és Matthias Boborovius késmári harmincadvamos (33–34) zárja a sort azzal a kívánsággal, hogy bárcsak Nicasius is barátjaként üdvözölhetné Monaviust. A verseskötetben találkozunk még Adam Kunisch versével is, épp Nicasiusé előtt (D2r), aki ekkor a késmárki iskolában etikát adott elő.

Két tényező is utal arra, hogy Ambrosius Lam baráti körében tudományos érdeklődés is vezette a szepességi humanistákat a Tatra megismerésére. Egyrészt épp Kunisch lesz az, akit pár évvel később, immáron kassai tanítótársaként Bocatius egy versében arra biztatott, hogy együtt másszák meg a Tatrát szülőföldje, Késmárk közelében.¹⁹ Másrészt Frölich János fia, Dávid a hegymászásáról szóló, sokszor újranyomtatott beszámolójának lényegében az a fő tárgya, amire Nicasius is utalt: a Tatra magassága és a levegő középső és legfelső régiójának tulajdonságai. Frölich leírásában megállapította, hogy legalább 1 német mérföld (6–

¹⁶ KECKERMANN (1610: 178).

¹⁷ BOGDÁN (1990: 167–168).

¹⁸ Frölich János a *Memoriae nobilis pudicissimae et lectissimae matronae Annae Wolkensteini-ae* (Görlitz, 1595, RMK III. 854) című kötetben is együtt szerepel Nicasiuszal. Róla ld. MOLNÁR (2024: 27).

¹⁹ A vers alapos értelmezését ld. KORENJAK (2013: 69–77).

7000 m) magasra mászott fel, és megfigyelte, hogy míg a középső, felhős régió kelt át, erős szelek voltak, de a csúcson már szélcsend volt. A csúcsról lenézve megállapította, hogy az alatta fekvő felhők mozognak, és ebből jutott arra a következtetésre, hogy átkelt a középső régió és a legfelsőhöz ért el. Miért is tette ezt? Az arisztotelészi felfogás szerint a felhők a középső régióhoz tartoznak, és bár vitatott kérdés volt, hogy miért mozognak, de a mozgás a sajátjuknak tűnt, míg a legfelső régió mozdulatlan és nem változó.²⁰ Emiatt Frölich Dávid ugyanarra a kérdésre, a középső és a felső levegőrégió tulajdonságaira kereste a választ túrájával, mint két évtizeddel korábban apja barátja, Leonartus Nicasius, és beszámolója azt sugallta, hogy az arisztotelészi elmélet a legfelső régió mozdulatlanságáról helyes.

A vers teljes szövege:

Hactenus autumni tam clemens tempore caelum
 Miratus tacito pectore saepe fui.
 Saepe, „quid est”, dixi, „Borealibus Aeolus auris
 Temperat a patrio cur ita monte diu?
 Cur ita ridentem cum verno tempore vultum 5
 Aethiopem medicum viderit an quod, habet?”
 Quin tetrico vultu est hominem aversatus inertem
 Nec minus ac Brumae tempore tristis erat.
 Cum mihi sollicito tandem praesaga, Monavi
 Panditur adventus fama, Iacobe, tui, 10
 Hinc capit exultans nova gaudia Carpathus ingens
 Nubibus obducit nec cava saxa nigris,
 E quibus effundat molem nivis, occulit altum
 Aëris in media dum regione caput.
 Ne queat, ut medici perhibent, non tempore iusto 15
 Aër frigidior, forte nocere tibi,
 Quid? quod et ipse rotans rapido Poprad impete saxa
 Nunc quoque sedato molliter amne fluit.
 Quid dicat pugnans pro religione Sebastus,²¹

²⁰ KECKERMANN (1610: 178).

²¹ A Sebastianus Ambrosius köréhez tartozó, alább felsorolt humanisták kapcsán csak Sebők Marcell monográfiájára utalok. Az ott nem szereplő szepesváraljai Simon Arelius 1589-ben iratkozott be a wittenbergi egyetemre, ld. *Album academiae* (1894: II, 367),

Adventu quantum gaudeat ille tuo?	20
Ambrosiam cuius sapiunt hymnique precesque	
Cuius et omne sacrum, quod facit, ardet opus.	
Is gratos de te sermones fatur ad omnes	
Atque tuum semper nomen in ore gerit.	
Post duce quae Mylio Leutschovia clara lyceo est	25
Adventu multum gaudet ovatque tuo.	
Inprimis tibi Gregorius Tribelius affert	
Lucundum in pulchris aedibus hospitium.	
Pilcius hinc Caspar, mundus quem damnat iniquum,	
Iustus at absolvit Filius ipse Die;	30
Iantschiades, Christique colens Hortensius hortum,	
Thomas Tholnaeus, Frölichiusque meus;	
Krausius ille mihi patris instar amatus amicus,	
Atque adeo patriae Krausius ille pater;	
Matthias exactor iterum Boborowius aeris	35
Caesarei, tum quos longa referre mora est.	
Omnes hi tollunt optato iubila plausu,	
Te postquam huc dixit fama tulisse pedem.	
Hic nimis audacter si me exoptare putabis,	
Pars ut amicitiae sim quotacunque tuae,	40
Communes illos, si fas, culpabis amicos,	
Per quos incensum est pectus amore tui.	
Tu contra si me dici patieris amicum,	
Abs te me munus grande tulisse rear.	
Da veniam numeris, si non elegia probatur,	45
Et facili causam percipe mente precor.	
Tristis hiems quarto iam frigore flumina strinxit,	
Ignavo mea cum frigore vena riget.	
Ex obituque recens concreta Simonis Arelii	
Heu vix guttatim, si tamen, illa fluit.	50

verset írt Tolnai A. István propemptikonjába (*Propemptica in discessum* [...] *Stephani A. Tholnensis*, Wittenberg, Schleich, 1589, RMK III. 796), 1590 szeptemberében Michael Marthius fokozatszerzését ünnepelte (*Carmina eutika* [...] *Michaeli Marthio* [...], Wittenberg, 1590, TU Darmstadt Gü 14011), 1591-ben halála előtt még Adam Kunischt búcsúztatta Wittenbergből (*Rukověť k písemnictví humanistickému*, [1908: I, 60]), és írt egy *Carmen de salutari domini nostri Iesu Christi nativitatét* (ARELIUS 1590, ELTE EK RMK III. 172 = RMK III. 818).

Leonartus Nicasius Popradiensis XIII. oppidorum notarius.

Források

- Album* 1894 *Album academiae Vitebergensis ab a. Ch. MDII ad a. MDCII*, Halle, 1894.
- ARELIUS 1590 *S. Arelius: Carmen de salutari domini nostri Iesu Christi nativitate*, Wittenberg, 1590.
- ARISZTOTELÉSZ 1519 J. ECK (ed.), *Arisztotelész: De coelo IIII, De generatione II, Meteororum IIII libri*, Augsburg, 1519.
- Carmina* 1590 *Carmina eutika [...] Michaeli Marthio [...]*, Wittenberg, 1590. (TU Darmstadt Gü 14011).
- Carmina gratulatoria* 1591 *Carmina gratulatoria de felici in Scepusium adventu [...] Jacobi Monavii*, Görlitz, 1591.
- FRÖLICH 1639 *D. Frölich: Medulla geographiae practicae*, Bártfa, 1639.
- KECKERMANN 1610 *B. Keckermann: Systema physicum*, Hanau, 1610.
- Memoriae* 1595 *Memoriae nobilis pudicissimae et lectissimae matronae Annae Wolkensteiniae*, Görlitz, 1595.
- Propemptica* 1589 *Propemptica in discessum [...] Stephani A. Tholnensis*, Wittenberg, 1589, RMK III. 796.
- SZENCI MOLNÁR 1604 *Szenci Molnár Albert: Dictionarium Latinoungaricum*, Nürnberg, 1604.
- VARENIUS 1650 *B. Varenius: Geographia generalis*, Amsterdam, 1650.

Felhasznált irodalom

- BÁRTFAI SZABÓ 1910 BÁRTFAI SZABÓ L., *A Hunt-Paznan-nemzetségbeli Forgách-család története*, Esztergom, 1910.
- BARTON 2017 W. M. BARTON, *Mountain Aesthetics in Early Modern Latin Literature*, London – New York, 2017.
- BENKŐ 1970 BENKŐ L., *Legrégibb olasz jövevényszavaink nyelvi és történeti tanulságai*, Magyar Nyelv, 66 (1970), 154–168.
- BENKŐ 2021 BENKŐ G., *A Forgách-család karrierstratégiája és emelkedése a 16. században, különösen Forgách Simon /1526–1598/ pályafutására tekintettel*, PhD-disszertáció, Eger, 2021.
https://disszertacio.uni-eszterhazy.hu/127/1/Disszert%C3%A1ci%C3%B3_Benk%C5%91.pdf
- BOGDÁN 1990 BOGDÁN I., *Magyarországi hossz- és földmértékek, 1601–1874*, Budapest, 1990.
- CSEPREGI 2015 CSEPREGI Z., *Evangélikus lelkészek Magyarországon. Proszipográfiái rész. I. A reformáció kezdetétől a zsolnai zsinatig (1610)*, Budapest, 2015, I/2. <https://medit.lutheran.hu/site/konyv/2958>.

- DEMKÓ 1883 DEMKÓ K., *Lőcse város levéltárának Lengyelországra vonatkozó irományai a XVI. századból*, Századok, 17 (1883), 453–457.
- DREW GRIFFITH 1996 R. DREW GRIFFITH, *Homer's black earth and the land of Egypt*, *Athenaeum*, 84 (1996), 251–254.
- GERBER 2014 K. GERBER, *Das alte Breslau: Kulturgeschichte einer geistigen Metropole*, Köln – Weimar – Wien, 2014.
- GILLET 1861 J. F. A. GILLET, *Crato von Crafftheim und seine Freunde*, Frankfurt am Main, 1861.
- ILIĆ 2016 L. ILIĆ, *Andreas Dudith und sein reformiertes Netzwerk in Breslau am Ende des 16. Jahrhunderts*, in: J. Bahlcke – I. Dingel (Hrsg.), *Die Reformierten in Schlesien. Vom 16. Jahrhundert bis zur Altpreußischen Union von 1817*, Göttingen, 2016, 53–63.
- KORENJAK 2013 M. KORENJAK, *Einladung zu einem Schulausflug in die Hohe Tatra: Johannes Bocatius an Adam Kunisch*, in: H. Wiegand – R. Düchting (Hrsg.), *Aridus frugifer. Michael von Albrecht zum achtzigsten Geburtstag*, Heidelberg, 2013, 69–77.
- KORENJAK 2017 M. KORENJAK, *Why Mountains Matter? Early Modern Roots of a Modern Notion*, *Renaissance Quarterly*, 70 (2017), 179–219.
- MOLNÁR 2024 MOLNÁR D., *Versőrlő malomkőnek korpája. Filefalvi Filiczki János költői életműve*, Tokaj, 2024.
- SEBŐK 2021 M. SEBŐK, *A Humanist on the Frontier: The Life Story of a Sixteenth Century Pastor*, London, 2021.
- SÖRÖS 1899 SÖRÖS P., *Ghimesi Forgách Simon báró*, Századok, 33 (1899), 595–617; 698–721.
- SZABÓ 2004 SZABÓ A., *A késő humanizmus irodalma Sárospatakon (1558–1598)*, Debrecen, 2004.
- SZABÓ 2013 SZABÓ A. P., *Szepesség Istvánffyja? Johannes Jantschius történelmi munkája (Bellum Hungaro-Turcicum)*, in: Békés E. – Kasza P. – Lengyel R. (szerk.), *Humanista történetírás és neolatin irodalom a 15–18. századi Magyarországon*, Budapest, 2013, 119–129.
- TARNAI 1992 A. TARNAI, *Soziale Existenz und Gelegenheitsdichtung im Späthumanismus*, in: A. Buck – T. Klaniczay (Hrsg.), *Sozialgeschichtliche Fragestellungen in der Renaissanceforschung*, Wiesbaden, 1992, 83–95.
- TRUHLÁŘ 1908 A. TRUHLÁŘ (ed.), *Rukověť k písemnictví humanistickému, zoláště básnickému v Čechách a na Moravě ve století XVI.*, Prága, 1908.
- TURÓCZI-TROSTLER 1915 TURÓCZI-TROSTLER J., *A „Magyar Simplicissimus” és a „Török kalandor” forrásai*, *Egyetemes Philologiai Közlöny*, 39 (1915), 104–112; 181–193; 291–300.
- UNTERKIRCHER–HORNINGER–LACKNER 1976 F. UNTERKIRCHER – H. HORNINGER – F. LACKNER, *Die datierten Handschriften der Österreichischen Nationalbibliothek von 1501 bis*

1600. 1. Teil: Text, 2. Teil: Tafeln, Katalog der datierten Handschriften in lateinischer Schrift in Österreich 4, Wien, 1976.

WILLIAMS 2017

G. D. WILLIAMS, *Pietro Bembo on Etna. The Ascent of a Venetian Humanist*, Oxford, 2017.

Neo-Latin Literature, Saracens and Mountaineering in the Tatra Mountains

This paper discusses and contextualizes a curious event recorded in a poem by Leonhartus Nicasius of Poprad (now in Slovakia). On the arrival of the humanist physician Jacob Monau of Breslau in the Tatra region, several local humanists greeted him with a poem, including Nicasius, which described how a captured black African herbalist (Aethiops, or 'Saracen' in the early modern Hungarian context) had recently climbed the Tatra Mountains. An analysis of the poem shows parallels with the almost contemporary description of mountaineering in the Tatra by David Frölich, which discusses the upper limits of the middle region of the atmosphere (media regio aëris).

Keywords: humanism, Neo-Latin poetry, mountaineering, Africans in Europe